

Egypte - Inleiding

Geografie

- * hoge bloei dankzij Nijl
- * slechts 4-5% van gehele land is bewoonbaar
  - enkele oasissen in de woestijn
  - sommige delen van de 300 km lange kust
  - Nijlvallei en delta
- * De Nijl:
  - Egyptenaren:
    - > land = kmt (= "kemit") = zwarte land (verwijst naar slib)
    - > woestijn = "rode land)
  - dubbele oorsprong:
    - > Witte Nijl: Victoria- en Albertmeer
    - > Blauwe Nijl: Tana-meer in Ethiopië
  - vloeit samen te Khartoem (Soedan)
  - 6 stroomversnellingen
    - > 1e cataract te Aswan = traditionele grens van Egypte

  - overstromde van 19 juli (= 1e dag van Oud-Egyptisch jaar, valt samen met verschijnen van de ster Sirius/Sothis) tot eind december (hoogtepunt: 26 september)
    - > juli - september: stijging tot 14 m in Opper-Egypte
    - > Vanaf 15 oktober: terugtrekking met achterlaten van sliblaag (+/- 12 cm)
    - > door overstromingen: geen werk voor boeren => tijd voor bouwprojecten

Natuurlijke indeling

- * Opper- of Z-Egypte:
  - vd eerste watervallen (Aswan) tot Memphis (ten Z v Caïro)
- * Neder- of N-Egypte:
  - Van Memphis tot Middellandse Zee
- * Oasissen:
  - onder andere Faym, Siwah, Dakhleh, El Khargha
- * Woestijnen:
  - Sinaï-woestijn
  - O: Arabische woestijn
  - W: Libische woestijn

Fauna en Flora

- * Sinds 4e mill.: klimatologische en menselijke omstandigheden => veranderingen
  - savanneflora en -fauna vermindert sterk
  - olifanten en giraffen verdwenen vroeg
  - wilde dieren zoals leeuw, antilope, struisvogel en krokodil verdwijnen ook
- * invoer van grondstoffen:
  - halfedelstenen en ivoor
  - hout uit Soedan, Ethiopië en Libanon
  - obsidiaan
  - lapis lazuli
- * gunstig klimaat:
  - zuivere en droge lucht
- * 3 jaargetijden:
  - overstromingsgetijde
  - seizoen van zaaien
  - seizoen van oogsten

Algemene kenmerken vd Egyptische kunst

- * Vrijwel geheel ten dienste van de goden en de doden
- * architectuur:
  - vnl graven en tempels uit onvergankelijk materiaal gemaakt
  - minder zorg voor gebouwen van levenden (huizen en paleizen)
- * Beeldhouwkunst:
  - goden en doden vooropgesteld
  - beelden als dragers van de ziel (kon niet bestaan zonder stoffelijk evenbeeld)
- * Vlakreliëfs en schilderkunst:
  - meestal in ontoegankelijke graven (dode als enige toeschouwer)
- * anonieme en collectieve productie
- * Officiële kunst:
  - vastgelegde schema's => conservatief
- * Ontbreken van perspectief:
  - Niet beeld dat oog opvangt (= optisch beeld), maar voorstelling die men zich in zijn geest maakt (= gedachtenbeeld)
  - ontkent de diepte, maar vervangt diepte door het op elkaar zetten van verwijderde motieven
  - Alles zo volledig en duidelijk mogelijk weergeven:
    - > geen afbeelding van voorwerpen zoals de kunstenaar ze ziet, maar hoe hij ze kent.
  - Geen aandacht voor verschillende afmetingen:
    - > ver verwijderde voorwerpen op zelfde schaal als nabijgelegen voorwerpen
  - Geen verkortingen: wezen niet volledig aangeduid
    - > vwp weergegeven door tonen vd onderdelen waaruit het bestaat
- * Figuren gewoonlijk in profiel weergegeven
  - hoofd in profiel
  - oog frontaal
  - schouders frontaal
  - Vanaf middel tot aan voeten: in profiel
  - voeten voor elkaar
- * Andere conventies
  - hand en wat ze vasthoudt, worden dermate geplaatst, dat zij de gestalten niet bedekken => onmogelijke houdingen
  - voornaamste persoon groter dan zijn onderdanen
  - duidelijke neiging tot horror vacui
  - aanwenden van canons (verschillend per periode)

Architectuur

- * religieuze aard
  - bouwwerken voor goden en doden
- * bouwwerken voor levenden meestal van minder duurzame aard (leemtegels, hout, riet) en zijn meestal grotendeels verdwenen
- * Belangrijkste kenmerk: veelvuldig gebruik van zuilen
  - Ronde zuil
  - groefzuilen
  - Bundelschachtzuilen
    - > enkel in de ingang-gaanderij van Djoser's complex te Saqqara
  - Tentpaalzuil
    - > enkel in feestzaal van Thutmosis III te Karnak
- Kapitelen:
  - Bloemzuilen
    - > lotuszuil
      - ~ enkelvoudig (1 bloemstengel) of bundelvormig (4 of 6 stengels)
      - ~ stengels bovenaan onder lotusbloem door 5 horizontale banden samengehouden

> Papyruszuil

~ gesloten

a) enkelvormige kelk

b) bundelvormige kelk

^ meestal 8 stengels

^ stengels driehoekig in doorsnee

^ schacht van zuil verbreedt zich v/h kapiteel af tot op zekere afstand v/d basis waar ze ingesnoerd wordt

^ iedere stengel versierd met driehoekige tekening (voorstelling wortelblaadjes?)

^ v/verschillende stengels bovenaan samengehouden door 5 horizontale banden

^ Vanaf 19e dyn vervangen door gesloten ronde papyruszuil

~ open:

a) vorm van klok

b) alle kenmerken van gesloten papyruszuil, maar schacht heeft geen bundels meer en is volkomen glad

> palmzuil

~ meestal 9 palmladeren die rondom schacht door 5 banden samengehouden worden

> samengestelde bloemzuilen

~ kenmerkend voor Ptolemaïsche periode

~ ontstaan uit papyruszuil, enige rest is driehoekige versiering aan basis

~ gladde schacht, bedekt met beeldhouwwerk en teksten

~ vijfbandenring veel lager geplaatst

~ tussenruimte t/s ring en kapiteel met verticale stengels bezet

° Hathorzuilen

> kapiteel in vorm van hoofd van Hathor (met koe-oren)

> abacus in vorm van tempeltje

° Beszuil

> in Ptolemaïsche tempels (meestal in geboortekapellen)

* Tempels:

° onderdelen

> pyloon

> binnenplein

> hypostyle zaal

> heiligdom (met bootheiligdom)

° trapsgewijze hoogtevermindering v/d zalen

° soorten:

> godentempels

> zonnetempels

~ Neuserre: Abu Ghorab (5e Dyn)

~ Echnaton: Atontempel te Achet-Aton (18e dyn)

~ Ramses II: Abu Simbel (19e dyn)

> dodentempels

Godsdienst

- * groot aantal goden
- * soms tegenstrijdige leerstellingen
- * groot aantal lokale goden, naast staatsgoden
- * Evolutie van belang van goden door de eeuwen heen
- * één van de belangrijkste pijlers van de Egyptische samenleving
- * Godengroepen:
  - negenheid van Heliopolis
  - Zonnegoden van Heliopolis
  - Triade van Memphis
  - Triade van Thebe
  - Amarna (Aton)
  - Goden van dodencultus (Thot)
  - Gouw- en plaatselijke goden

Dodendienst en dodenritueel

- * tekenen van dood en gevolgen nauwkeurig bestudeerd
- * belangrijkste probleem: "leven na de dood"
- * dood was geen einde, maar een onderbreking en een verandering in de persoonlijkheid vd mens
- * toch schrik voor na-aardse leven:
  - na-aardse leven opgevat als voortzetting aardse leven, in land dat veel op Egypte lijkt
  - leven te bereiken na lange en gevaarlijke tocht
- * Mens bestond uit stoffelijke en geestelijke elementen
  - stoffelijk elementen: (lichaam dat zich na de dood schijnt te ontdebelen)
    - > lijk in sarcofaag
    - > de "khat" (onzichtbaar beeld vh lichaam dat na de dood in de Duat verblijft)
    - > Khaibet-schaduw
  - Geestelijke elementen
    - > Ka: soort beschermgeest. Mens sterft, maar Ka blijft onafhankelijk van hem voortleven in een stoffelijke steun (=>mummificatie en ka-beelden)
    - > Ba: +/- onze ziel. Afgebeeld als vogel, soms met mensenhoofd. Vliegt weg na de dood. Kan steeds in en uit graf vliegen
    - > Akh: onstoffelijk element dat stervelingen enkel bezitten na de dood.

Het lot vd dode in het na-aardse leven:

- * Leven na de dood is goed, en naar aards model (positief)
- * twee belangrijke systemen:
  - Re-cultus:
    - > dode wil met zonneboot van Re over hemeloccean varen en de weg van de zon afleggen: opstaan uit het rijk vd duisternis, en 's avonds gaan slapen in zijn graf
  - Osiris-geloof:
    - > dode wordt een Osiris. Osirisritueel wordt bij hem toegepast bij begravenis. Osiris symboliseert de jaarlijkse wedergeboorte van Egypte
~ vanaf MR belangrijker dan Re-cultus

Oordeel na de dood

- * Goed leven na de dood bij een goed leven op aarde
- * dodengerecht
  - Osiris als rechter
  - achter Osiris: Isis en Nephthys
  - voor Osiris: Maat die dode voorgeleid
  - Weegschaal in midden voor wegen van hart van dode met Maat (of pluim) als tegen-gewicht door Horus en Anubis
  - Thot (god van wijsheid en schrijfkunst) noteert de uitslag
  - 42 rechter (vd 42 gouwen) zijn toeschouwer
  - Uitslag bepaalt lot van dode:
    - > Goed: dode krijgt plaats in de onderwereld
    - > Slecht: dode verslonden door 'Verslinder vh Westen'

- dode doet negatieve belijdenis voor tribunaal
- positieve verzekeringen vd zondeloosheid
- dode in dodenrijk door kennis van namen vd deurwachters en de onderdelen vd poort

* Voor het eerst de gedachte dat het lot van de mens afhankelijk is van zijn gedrag op aarde.

Dodenritueel

* mens zonder lichaam leek onvolledig => nood aan bewaring

* Mummificeren

- eerste sporen in Thinietische periode
- in MR reeds goed gebalsemd
- hoogtepunt tijdens NR
- na dood: lijk getransporteerd naar grens van necropool, naar speciaal heiligdom ("de Reinigingstent")
  - > besprenkeld met water, gemengd met natron (= soort doop) waardoor de dode het recht had te genieten van het hemels leven
  - > lichaam naar balsemingskamer (70 dagen)gebracht: lijk -> Osiris
    - ~ hersenen verwijderen
    - ~ zijde openen en ingewandern verwijderen
    - ~ buik vullen met fijngevreven myrrhe en reukwerken
    - ~ weer toenaaien
    - ~ natronbad (70 dagen) om uit te drogen
    - ~ wassen vh lijk, bestrijken met Arabische gom en in fijn linnen wikkelen

Hartkevers

* Meestal bleef hart zitten, maar in NR werd hart vervangen door keversteen of scarabeus

* spreuk op platte onderkant

* vaak in gouden plaat op borst van mummie

* magisch doel: hart zou niet tegen dode getuigen bij dodengerecht

Kanopenvazen

* om ingewanden te bewaren

* ingewanden

- gereinigd
- met palmwijn begoten
- met fijn geurende specerijen bestrooid
- in linnen gehuld
- in kanopen gezet

* meestal 4 vazen

- OR: dikbuizige vazen met plat of afgerond deksel
- MR: deksel in vorm van mensenhoofd
- NR: deksels in vorm van godenhoofden (4 horuskinderen)
  - > Amset
  - > Duamutef
  - > Kebehsenuf
  - > Hapi

Hypokephalos (koptafel)

* koperen spiegel onder hoofd vd dode, later soort lijnwaad in vorm v schijf

* om warmte te geven onder hoofd vd dode

De Begravenis

* afhankelijk van periode:

- lichaam naar huis gebracht
- lichaam in funerarium

* begravenisrituelen vaak afgebeeld op wanden vd graven

* tijdens 70 dagen balseming lieten mannen hun baard groeien

* na balseming schoren mannen hun baarden af, en knoopten vrouwen een witte band rond hun pruik (teken van rouw)

* vrouwen strooiden stof van weg op hun hoofd en klederen => grijsblauwe kleur (werd kleur vd rouw)

* weg naar necropool:

- Nijl overvaren met meerdere boten voor dodenbeeld, inboedel, sarcofaag en gevolg
- moeilijke paden naar grafveld in woestijn
- aan andere oever: sarcofaag op slede gezet, en door 2 ossen voortgetrokken
- lijktstoet voorafgegaan door dodenpriesters die mummie bewierrookten en gebeden prevelden
- danseressen en klaagvrouwen
- vrienden, familie en dienaren
- * grafriten voor dodenkapel
  - mummie recht gezet
  - "sem"-priester: "openen van de mond en de ogen" met dissel en beitel
  - priester omarmt mummie en schenkt hem door een kus de adem van het leven
- * kist in zerkkelder gezet
- * gang met stenen afgesloten
- * banket met drank, muziek en danseressen

De dode in het graf

- * Ushabi's en amuletten
- * Eten en drinken voor dode moesten regelmatig gebracht worden
  - soms zware taak voor familie => inhuren van priesters => priesters werden rijk
- * vanaf 1e Tussentijd verslapte gewoonte om op afstammelingen of priesters te vertrouwen
  - => gebruik van magische bescherming
  - houten figuren die ambachten voorstellen
  - Vnl vanaf NR: Ushabi's met hoofdstuk 6 vh dodenboek
    - > mummie-achtige figuurtjes met hak en zaaibundel op de rug
- * Uiteindelijk: enkel tekst is voldoende
  - eerst op muren van latere piramiden (eind 5e dynastie)
  - later zerkopschriften uit MR en dodenteksten op zerken en op papyri

Egyptische taal

- * Hiërogllyphen
  - reeds op einde vd pre-dynastische tijd
  - eind 2e dyn. Volledig ontwikkeld
  - ideogrammen en fonogrammen
  - geen klinkers => determinatieven
  - voor monumenten, sculpturen,...
- * Hiëratisch:
  - cursiefschrift
  - afgeleid van hiërogliefenschrift (oorspronkelijke beeldtekens nauwelijks herkenbaar)
  - voor religieuze teksten, brieven, vonissen,...
  - geschreven met soort penseel
  - eerst in verticale kolommen, vanaf MR van rechts naar links
- * Demotisch:
  - vanaf ongeveer 7e eeuw
  - voor officiële stukken
  - sterker vereenvoudigt schrift (vrijwel uitsluitend strepen)
- * bleven alle 3 bestaan tot in 3e eeuw nC

Andere symbolen

- * Titulatuur van de Egyptische farao's (reeds volop ontwikkeld in OR)
  - Horusnaam: binnen 'serekh'
  - Nebti-naam: met Nekhbet en Oudjet
  - Gouden Horus
  - Troonnaam of pre-nomen: 'hij die behoort tot het riet en de bij'
  - Geboortenaam of nomen: zoon van Re
  - > koningen dikwijls omschreven met epithet "sterke stier"
- * Kronen
  - Kegelvormige: Witte Kroon van Opper-Egypte
  - Kapvormige: Rode Kroon van Neder-Egypte

° Samenvoeging van de twee kronen

° Blauwe kroon

*Udjat/Oudjet-oog: oog van Horus, één vd meest voorkomende beschermmiddelen

* Djed-pijler: symbool voor stabiliteit